مسئوولیت متن و شکل بدوش نویسندۀ مضمون میباشد، عقیدۀ نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاین نمی باشد

د پښتو ژبې الفابیت - املاء او ګرامر

انجنیر- شیر ساپی ۲۰۲۶/۰۸/۲۴

د پښتو ژبې قواعد او مطالبات

د ژبې لیکدود سیستم په خپل اساس(هسته) کې د صوتي جوړښت پر بنیاد ولاړ دئ. د پښتو ژبې کتابت پر حروفي رسم الخط باندې بناء دۀ. حرف د خط یو علامت دئ، چې یو صوت (غږ) یا د تورو ترکیب وړاندې کوی. الفبايي خط، یو تحریری طرز دئ چې کلمات د حروفو په واسطه ښیی.

حرف د لیکلې ژبې تر ټولو کوچنی واحد دئ. حرف - ګرافیم یا توری یادیږي. حروفي لیک، هغه خط دئ چې کلمات د حروف په واسطه افاده او بیانوي. د دې په مقابل کې، هجایی - سیلابی؛ کلموی(لوګوګرافي) او تصویری(پیکتوګرافي) خطوط له پخوا موجود وو او دي.

الفابیت یا الفبايي حروف: الفبا او هجایی حروف فونوګرافیکی علامۀ ته ویل کیږی. دا ډول خط چې هر حرف پکې د یو ځانګړی فونیم استازیتوب کوی، چې ورته الفابیت یا مقطعي خط ویل کیږی. دا حروف د ژبې جلا جلا غږونه ښیی. دې ته ځکه مقطعی (Segmental) وایي چې کلام په کوچنیو برخو یا قطعو ویشي. هغه غږونه چې په لیک کې د جلا تورو په بڼه راځي (لکه: ا، ب، پ، یا A,B,C).

حرف (Grapheme) په لیکي بڼه یا املاء کې د ژبې ترټولو کوچنی، د پام وړ او معنی داره واحد دئ. دا د غږ (phoneme) لیکلي نښه ده.

ګرافیم د لیکنې په سیستم کې د فونیم سمبول دئ. د فونیم او ګرافیم ترمنځ توپیر دا دئ چې فونیم اوریدل کیږی، خو ګرافیم لیکل کیږی. په لنډه توګه، ګرافیم د لیک په وسیله د غږونو ننداری ته وړاندې کول دي.

دا حروف - معمولا شاوخوا 22 څخه تر 40 مختلف نښې ښیې. دوی د محتوا له مخې هیڅ معنی نلري او کوای شو دا ټول په یوه الفبا کې خلاصه کړو. لفبا یا اَلفِبِت د علائمو مجموعه ده چې انسانانو په خپل منځ کې پریکړه (قرارداد) کړې.

لیک : د هغو تصویری او هندسی اشکالو(حروف) مجموعه ده چې د ژبې غږونه په بصری بڼه ښیی، ترڅو مفهوم له یوه کس څخه بل ته ولیږدوی. د انسان فکر او خبرې ثبتوی. خط د انسانانو ترمنځ د افکارو، احساساتو او بیان د لیږدولو یوه مهمه وسیله او خاص سیستم دئ چې د املا اوګرامر قواعدو په تعقیب سره معیاری کیږی. د خط اصلي هدف د مفاهیمو خوندی کول او راتلونکو نسلونو ته د پوهې انتقال دئ.

په بشري تاریخ کې تر ټولو لومړی پیژندل شوی او رسمي خط میخی خط دئ. دا خط شاوخوا ۳۴۰۰ تر ۳۲۰۰ کاله له میلاد څخه وړاندې په لرغوني بین‌النهرین (Mesopotamia) یا اوسني عراقي سیمو کې د سومریانو لخوا اختراع شو. تاریخپوه ویل دورانت: "خط او لیکل د بشري تاریخ او تمدن تر ټولو لویه، انقلابي او بنسټیزه لاسته راوړنه ګڼي."

د طبیعي ژبو خطي حروف: 22 توري د عبراني رسم الخط، 24 توري یوناني خط، 26 توري لاتیني ، 28 توري عربي ، 30 توري الماني او 33 توري سیریلیک رسم الخط دي.

معیارِ خط هغه تولیز او منل شوي اصول او قواعد دي چې د یوې ژبې د لیکلو لپاره په پام کې نیول کیږي، ترڅو په ټولنه کې یو شان، سم او د پوهېدو وړ لیکل دود رامنځته شي. د ژبې د ویونکو ترمنځ یووالی په رسمي او علمي لیکونو کې د اختلاف او ګډوډۍ مخنیوی کوي.

عربي الفبا : دعربی ژبې ابجد الفبا، ۲۸ توري لري. عربي الفبا د لاتیني او چینايي الفبا وروسته په نړۍ کې د لیکلو دریم پراخ سیستم دئ او د پښتو الفبا له عربی څخه اخیستل شوېدۀ.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له راالیرلو مخکې په ځیر و لولئ

دا عربي الفبا او عربي ځانګړي علايمو (اعراب) ـ د حروفو تشديد يا دبلول(عربی ژبې دياکريتيک) په لاندې بڼه ښکاري.

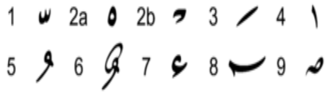

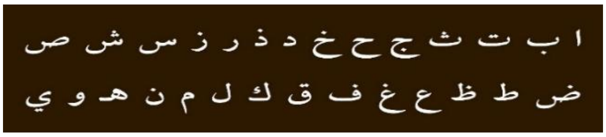

عربي الفبا، د عربي ليکلو لپاره جوړ شوی. ډيری حروف د اوبدلې متن شکل لری. عربي الفبا، يوازې بی غږه توري لکه عبراني الفبا، کاتبانو وروسته د مصوت نښې په جلا توګه ابداع کړل.

د عربی ژبې اعراب او لنډ مصوت: لکه، فتحه کسره ضمه؛ فوق المقطعي ځانګړنو(Suprasegmentals) په درلودو چې د معنی په بدلولو کې خورا مهم رول لوبوی. تکيه د کلمې په داخل کې پر يو هجا زور راوستل دئ چې د کلمې معنی بدلوی. آهنګ په ټوله جمله کې د غږ پورته او ښکته کيدل دئ چې د جملې هدف (پوښتنه يا خبر) روښانه کوی.

تعريف: ابجد هغه ليکدود دئ چې په هغه کې يوازې صامت يا بې غږه توري ليکل کيږی او مصوت (Vowels) توري په کې معمولاً د حرکاتو (لکه زور، زير، پيښ) په واسطه ښودل کيږی چې ډېر ځله په ليک کې نه راځی. يوازی په قرآن کريم کې ليکل حتمی دئ. د ابجد ټول حروف (ا، ب، ت، ث) بشپړ ډول په ډيجيټل بڼه دا مهال په ټيکنالوژی کې پراخ حضور لری او په ډيجيټل ډيټابيسونو کې هم يو منظم سيستم دئ.

عربي ژبه په ډيجيټل نړۍ کې خورا پرمختللې ده، چې ورته ۳۲ ډوله شفرونه ځانګړي شويدي. عصری معياری عربي په ډيجيټل سرچينو، انټرنيټ، او کاری سافټويرونو کې په پراخه کچه کارول کيږی او د ګرامري پلوه بدايه ډيجيټل بڼه لری.

پښتو الفبا: د پښتو ژبې الفبا، د عربی الفبا، غير عربی تورو او پښتو ځانګړو غږونو ترکيب دئ. شا او خوا ۵۰ توري جوړيږي. د عربی ژبی الفبا : ۲۸ توري . څلور غير عربي يا منطقوی توري: پ، چ، ژ،ګ .

د پښتو خاص توري د پښتو ټولنې تصنيف : ډ، ټ، ړ، ښ، ځ، څ، ږ، ڼ، ګ ، ې ، ی.

عربی نښو دهمزه (ء) ملحقات ، لکه : ء ، أ، ؤ ، ئ.

دعربی ضمايمو غيرعربی ترکيب (فارسي او پښتو)، لکه : الف مد(آ) او همزه داره (ۀ) ، مجهوله عبری (ې).

د پښتو ژبې الفبا، په پښتو- پښتو تشريحي قاموس، د علمو اکادمی چاپ(لومړی ټوک)، همدا حروف پرته له همزه "ء" او منضماتو(ء، أ، ؤ، ئ، ۀ) او د" و" توری دری ځله د الفبا په جدول کې ثبت کړيدئ. پښتو الفبا د تورو تلفظ لاربښود کې، د عربي ابجد توري د لاتيني فونټيک پر بنسټ تدوين شوي او دا ښيي چې دا توري پخپل اصلي بستر کې نه دي.

منطقوی توري :"پ، چ، ژ، ګ"، **پ**: د اردو، فارسي او پښتو دريېم او د هندي ژبې ۲۱م توری دی. **چ**: د ترکي څلورم، د هندي شپږم، د فارسي اووم، او د اردو او پښتو اتم توری دی. **ژ**: "د فارسي او ترکي ۱۴م، د اردو ۱۷م، او د پښتو ۱۹م توری دئ. **ګ**: "د فارسي او ترکي ۲۶م، د اردو ۲۹م، او د هندي دريېم او په پښتو الفبا کې ۳۳م توری دئ.

دا توری يوازي يوې ژبې پورې محدود او منحصر ندي. **چ** د ايتمولوژی له منظره د پښتو ژبې ربط حرف دئ. او **په** يو مختاری دئ.

د پښتو ژبې خاص حروف :" ټ، ډ، ړ، ښ - ځ، څ، ږ، ڼ، ګ، ې، ی"

د پښتو ژبې د ځانګړو حروفو شتون له غږيز سيستم له اړتيا څخه سرچينه اخلي. د عربي الفبا حروف، چې د پښتو د ليکدود بنسټ دئ، د پښتو ټول غږونه نه شول افاده کولی . له همدې کبله، د تاريخ په اوږدو کې د پښتو املا لومړني اصول شاوخوا ۴۰۰ کاله پخوا بايزيد روښان) په خپل کتاب *خيرالبيان* کې او وروسته خوشحال خان ختک غوښتل پښتو غږونه د نويو تورو پر ځای د عربي په ټکو او علايمو وښيي. د تورو پر ځای **د** <u>عربي د اعرابو له لاری د غږونو ساتل په حقيقت کې د ژبپوهنې د تاريخ يو خورا مشهور او ژور بحث دئ.</u>

د ۱۹مې پيړی په وروستيو کې برتانوي چارواکو د پښتو ژبې او د هغې د ويونکو قبيلو په اړه ستراتيژيکې ګټې ولېدې دوی غوښتل چې د هند شمال لويديځه پوله، چې د سند سيند په ښکته برخه کې وه، د هندوکش غرونو ته پورته کړی تر څو د دې غرونو طبيعي بلاک څخه د هند د ساتنې لپاره ګټه واخلي . د دې ستراتيژيکې پولې د تاکلو لپاره، د پښتنو سيمو پوهه اړينه وه. د پښتنو قبيلو نظامي ځواک، دا سخت مقاومت دوی ته وښودله چې دا سيمه او د هغې جنګيالي خلک څومره مهم دي. د دوی ټولې ستراتيژيکې کړنې د پښتنو په سيمو متمرکزې وې. د پښتو ژبې سره برتانوي ليوالتيا د دې ژبې د ويونکو قبيلو د ستراتيژيک موقعيت له امله[عامل] وه، ځکه چې دا سيمه د برتانوي هند د شمال لويديځې

افغان جرمن آنلاين په درښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بنې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له رااليرلو مخکې په څير و لولئ

پولي د خوندي کولو او د روسيې د پرمختګ د مخنيوي لپاره کليدي ګڼل کېده. د دوی هڅې يوازې د نظامي او ستراتيژيکو اړتياوو پورې محدودې نه وې، بلکې دوی د ژبې د پوهېدو او د سيمې د کلتور د درک لپاره د پښتو ادبياتو په راټولولو، تدوين او مطالعه کې هم بوخت شول. د دې کار تر شا اصلي موخه د پښتنو د قبيلوي ټولنې، فکر او دودونو ژوره پوهه ترلاسه کول ؤ ، چې په پايله کې يې د استعماري واکمنۍ د پياوړتيا لپاره ډېر مهم ؤ.

په دې برخه کې څو مهم افسران شامل وو، چې کار يې د يادولو وړ دی:

۱ - هنري جارج راورټي د برتانوي هند افسر او ژبپوه د ۱۸۶۲ کال په شاوخوا کې د پښتو ژبې ګرامر، د پښتو ژبې قاموس، د افغانانو د شعرونو ټولګه، او ګلشن روه (د پښتو نثر او شعر ټولګه).

۲ - توماس پيټريک هيوز پېښور ماموريت مذهبي مبلغ د کليد افغاني په نوم د پښتو درسي کتاب تاليف، چې د ادبي متونو ټولګه وه .

۳ - هنري والټر بيليو برتانوي طبي افسر او ليکوال د پښتو ژبې ګرامر او قاموس، او د افغانستان د توکمونو په اړه کتابونه .

۴ - رابرټ ليچ برتانوي پوځي انجينر او سياسي افسر (د پښتو ژبې ګرامر) ۱۸۳۹.

په لنډه توګه، که څه هم د برتانوي چارواکو اصلي پاملرنه د سيمې پر ستراتيژيک کنټرول متمرکز ؤ، خو د دوی د ژبپوهنې او ادبي هڅو غير ارادی پايله د پښتو دوديز ادب ساتنه، د پښتو دوه مهمې لهجې (سختې يوسفزی او نرمې کندهاری) مستند کول او د نويو ادبي ډولونو لپاره لار هوارول وو.

پښتانه - په سيمه کې(چين، هند او روسيه) وروسته ځلورم لوی توکميز (اتنيکي) ګروپ دئ او د دوی د اوسېدو جغرافيه سويلي اسيا له مرکزي اسيا سره تړي. دا سيمه د تاريخ په اوږدو کې او د نن ورځې په سياست کې حياتي اهميت لری. له جغرافيايي وېش (په ځانګړي ډول د ۱۸۹۳ کال د ډيورنډ کرښې او بيا د ۱۹۴۷ کال د هند له وېش) وروسته دا ژبنۍ جغرافيا په سياسي سرحدونو بدله شوه. د پښتونخوا او افغانستان ترمنځ سياسي، تعليمي او ميډيايي مرکزونه جلا شول. په کابل او کندهار کې د لوېديځې (نرمې) لهجې پر بنسټ رسمي معيارونه جوړ شول، او په پېښور کې ختيځه (سخته) لهجه د راډيو، ټلويزيون، اخبار او کتابونو له لارې خپله ځانګړې سياسي او کلتوري هويتي بڼه خپله کړه، چې دې کار د دوی ترمنځ فاصله نوره هم زياته کړه.

په ۱۹۴۸ کال کې د پښتو ټولنې (پښتو اکاډمۍ) د پښتو خاص توري په رسمي او معياری ډول يو چوکاټ ته راوړل، پښتوليکدود ته د شکلي ګډوډۍ د ختمولو لپاره دا توري رسمي ومنل شول او پنځه ډوله ياګاني **(ی، ي، ې، ۍ، ئ)** د خپلو ګرامري دندو سره په دقيق ډول ووېشل او تصويب شول. د تاريخي حقايقو له مخې پر ځای ده؛ پښتو ټولنې يوازې په املاء او ګرامر کار نه کاوه، بلکې د هغې دورې د افغان حکومت د بهرنې سياست (په ځانګړي ډول د پښتونستان قضيې) لپاره يې د کلتوري او تبليغاتي اډانې رول درلود. د ډيورنډ کرښې هاخوا د قبايلو، د پښتنو او بلوچو د حقونو او سياسي هويت په اړه ډېری کتابونه او مقالې د همدې ټولنې په مرسته خپرېدې.

د پښتنو د سياسي او کلتوري يووالي په لوی بحث کې ډېره مهمه ده. دوه بېلابېل ليکدودونه نه يوازې يوه ژبپوهنيزه ستونزه ده، بلکې دا د تاريخي وېش او جلا سياسي ادارو يوه انعکاس هم دئ.

د پښتوټولنې خاص حروف په حقيقت کې دا توري لومړی ځل د پير روښان په الفبا کې په بل ډول ؤ، خو وروسته په کندهار او ننګرهار کې د خطاطانو او کاتبانو لخوا د يوې دايرې، لکه: "ټ، ډ، ړ، ڼ، ګ" او ځانګړو ټکو، لکه: "ږ، ښ، څ" او د همزه په بڼه، لکه: "ځ" د مروج حروفو په تغيير نوي توري تصنيف کړل.

د پښتو ژبې په ځانګړو تورو کې *ټ، ډ، ړ، ڼ* له غربيز او ژبنې پلوه په نړۍ کې بې‌بديله نه دئ، خو په سيمه کې د نږدې ګاونډيو او سامي ژبو (لکه عربي) او فارسي په پرتله واقعاً ځانګړي دي او بديل نه لری.

په کوچنۍ کړۍ سينګار شوی توري لکه، ټ، ډ، ړ ، ڼ د "Retroflex" يا معکوسي غږونو په نوم يادوي. دا هغه غږونه دي چې د ويلو پر مهال د ژبې څوکه ښرته پورته خواته کړېږي. دا توري په اردو، هندي، سندي، پنجابي او سنسکرېټ کې په بشپړ ډول شتون لري. د بېلګې په توګه: په اردو کې د (ٹ، ڈ، ڑ) توري کټ مټ د پښتو (ټ، ډ، ړ) په څېر تلفظ کېږی . «ڼ» د ليکلو بڼه (نون چې په سر کې يې يو کوچنۍ غبرګون وال نښان يا کړی وي) په ټوله اسلامي نړۍ او هغو ژبو کې چې په عربي رسم الخط ليکل کېږي، يوازې او يوازې په پښتو الفبا کې شتون لري. په اردو کې دا غږ شته خو هغوی ورته ځانګړی توری نلري او د (ن) او (ه) په يو ځای کولو يا په نورو بڼو يې د تلفظ هڅه کوی، خو پښتنو ورته په الفبا کې يو مستقل او ښکلی هويت ورکړی دئ. بيا هم، «ڼ» د پښتو ژبې د سويل او ختيځ په ټولو لهجو

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بنې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ

کې یو شان تلفظ کېږي او د «ښ» او «ږ» په څېر د سیمه ییزو اختلافاتو ښکار شوی ندي، چې دا پخپله د دې غږ پیاوړی لرغونوالی ثابتوی. خو نن دا توري د پښتو ژبې د فونولوژۍ نه بېلېدونکي برخه ګرځېدلي، د پښتو هویت ټاکونکي غږونه دي.
د بودايي مذهب له امله/عمله رامنځته شوی ژبنی او کلتوري تعامل یوازې یو له هغو عواملو څخه دئ چې د دې سیمې د ژبو په جوړښت کې یې ونډه لرلې ده. په لنډه توګه، که څه هم دا ویل ستونزمن دئ چې *ټ، ډ، ړ* په مستقیمه توګه د بودايي مذهب له امله راغلي، خو د بودايي مذهب کلتوري او ژبنی میراث، چې د پښتنو په سیمه کې ژور ریښې لری، د پښتو د نورو ګاونډیو ژبو ترڅنګ د دې غږونو د شتون په غیر مستقیمه توګه اغېزمن کړیدئ.
په افغانستان کې هندوهیزم د بودایي مذهب ترڅنګ (د بودا مذهب د هندوهیزم یوه څانګه نه ده، بلکه یو جلا مذهب دئ) د پخوانیو وختونو راهیسې شتون درلود، په تېره بیا د کابل او سند سیند په شاوخوا سیمو کې. د پښتنو او هندوؤ ترمنځ د پېړیو سوداګریز، کلتوري او حتی پوځي اړیکې موجودې وې، او د دې اړیکو له امله یو شمېر ژبني اغېزې پښتو ته داخل شویدئ. تمدني اړیکو په هکله د **ویل دورانټ** نقل قول :
" تمدن د یوې سیند (دریاب) په څېر دئ چې د تاریخ په اوږدو کې بهیږي. په دې بهیر کې، یوازې د سیند اوبه (چې د جګړو، پاچاهیو او سیاسي پېښو نښه ده) د اهمیت وړ نه دئ. بلکې د سیند دواړه غاړې او د هغوی رول خورا مهم دئ. د سیند دا غاړې زموږ کلتور، مذهب، هنر، اخلاق او د انسانانو مینه والې هڅې دي چې د سیند اوبو ته لاره او بڼه ورکوي او د بشر تاریخ رښتیني تمدن ته رسوي."
د هندوس تمدن، چې د سند سیند (Indus) په غاړو کې شاوخوا ۴۰۰۰ کاله مخکې راپیدا شو، د دې نظریې اصلي موخه دا ده چې موږ باید تاریخ یوازې د پاچاهانو په جګړو او سیاسي بدلونو (اوبو) کې خلاصه نه کړو، بلکې هغه چوکاټ او انساني لاسته راوړني (غاړې) وستایو چې دا هر څه په کې جریان لري.
دغږیزې لهجو خاص توري: ځ، څ، ږ، ښ
د پښتو ژبې نور ځانګړي توري لکه «ځ، څ، ښ، ږ» د پښتو د غږیز نظام (فونولوژۍ) تر ټولو مهم فهرست او د پښتو د لهجو د پېژندنې اصلي معیارونه دي. دا توري د ژبپوهنې او د نورو ژبو سره د پرتلې له مخې خورا ځانګړي اړخونه لرې.
د"ځ" او"څ" توري: دا دوه غږونه د خلاصو او ترلو په نوم هم یادېږي چې د دوو غږونو له یوځای کېدو جوړ شوي دي. د لهجو توپیر په ختیځه او منځنۍ لهجه کې دا دوه توري کله ناکله په ساده (س) او (ز) بدلیږي (مثلاً ځمکه ته زمکه او څه ته سه وایي)، خو په کندهاري (لوېدیځه) لهجه کې خپل اصلي او خالص غږونه ساتي.
"ښ" او "ږ" توري : دا دوه توري په پښتو کې تر ټولو عجیبه او بحث ترېجه غږونه دي، ځکه چې د پښتو ژبې جغرافیایي پولې او د لهجو جوړښت همدا دوه توري ټاکي.
د "ښ" غږ: په لوېدیځه (کندهار) کې :(لکه: ښځه، ښه).
په ختیځه (پېښور/ننګرهار) کې :په بشپړ ډول په «خ» بدلیږی (لکه: خځه، خه).
په منځنۍ (پکتیا/وزیرستان) کې :د عادي شین«ش» په څېر تلفظ کېږی.
د "ږ" غږ: په لوېدیځه کې :(لکه: **ږیره، مېږی**). دا غږ د نرۍ په ژبو کې خورا لږ موندل کېږی.
په پېښور/ ننګرهار کې: په بشپړ ډول په ګاف (ګ) بدلیږی (لکه: ګیره، میګی).
په منځنۍ (پکتیا/ وزیرستان) کې: د عادي ژین (ژ) په څېر تلفظ کېږی.
غږیزې لهجې: د پښتو ژبې غږیزې لهجې لکه، لوېدیځه، منځنۍ، او ختیځه (د فونولوژیکي (غږیزو) ځانګړتیاوو، دقیق جغرافیایي ویش، او تاریخي قدامت پر بنسټ خورا بدایه پس منظر لرې .
د دې لهجو ترمنځ اصلي غږیز توپیر د **ښ** او **ږ** تورو په تلفظ کې دئ، چې د ژبپوهانو لخوا د پښتو د پېژندنې اساسي معیار ګڼل کېږی.
۱ - لوېدیځه لهجه (نرمه پښتو) : دا لهجه له تاریخي پلوه د کلاسیکو غږونو ساتونکې لهجه ګڼل کېږي.
غږیزه ځانګړتیا: په دې لهجه کې «ښ» او «ږ» تلفظ کېږی. همدارنګه «ځ» او «څ» خپل اصلي غږونه ساتی.
جغرافیایي ویش :د افغانستان په سویل او لوېدیځ (کندهار، هلمند، ارزګان، زابل، فراه، نیمروز، او د هرات او بادغیس ځینې برخې) او د سویل لوېدیځې پښتونخوا په سیمو لکه کوېټه، چمن، پښین، ژوب او لورلایي کې ویل کېږی .

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

قدامت :دا د پښتو لرغوني مروجه بڼه ده. د غړونو د ساتنې له عمله، په افغانستان کې د پښتو د ليکني او ادبي معيار بنسټ همدا لهجه ده.

۲- منځنۍ لهجه (پکتیاواله او وزیرستانی): دا ډله يو خورا بېل او جالب غږيز نظام لری. دا لهجه د نرمې او سختې لهجې په منځ کې موقعيت لری، دا لهجه د دواړو اصلي حوزو کلتوری او جغرافيايي پُل ګڼل کېږی.

کلتوری او پخوانۍ اصالت : ژبپوهان پدې باور دي چې منځنۍ لهجه د پښتو ژبې تر ټولو پخوانۍ او د غړونو له اړخه تر ټولو اصيله بڼه ساتلې ده. د دوی غړونه ډېر موسيقاری او د غره د ژوند له طبعيت سره سم د پام وړ ځانګړی آواز لری.

د منځنۍ لهجې جغرافيه او ځانګړنې: دا لهجه په منځنۍ پښتونخوا او د افغانستان په سویل ختیځو سیمو کې مروجه ده؛ لکه پکتيا، پکتيکا، خوست، لوګر او غزنې، او د ډيورنډ کرښې هاخوا په وزيرستان (شمالي او جنوبي)، کورمه، خيبر، اورکزيو او بنو کې. ژبپوهان پښتولهجې په بېلابېلو ډلو وېشلې، په علمي منابعو کې هم د دې لهجې د ودې ساحه شمالي او جنوبي وزيرستان، بنو، کرک او د خيبر پښتونخوا قبايلي سيمې يادې شوېدې. همدا رنګه، د پکتيا د اوسېدونکو د يوې ځانګړې ډلې (ځدران او تني) ژبه د مرکزی سيمې د يوې بېلګې په توګه مطالعه شوې ده، چې "وزيری" صوتي خوځښت تحول يکې بشپړ دئ.

د منځنۍ لهجې ځانګړې دريځ: دا لهجه د ژبپوهنې له پلوه ځانګړې پاملرنه راجلبوي، تر دې چې يوې لويې ژبپوهنې مطالعې لپاره، د لومړي ځل لپاره د منځنيو لهجو (له جملې څخه وزيرۍ) ته د نورو سترو ډلو تر څنګ ځانګړې پاملرنه شوې ده.

د "ځدران او تني" د نومونو اصلي بڼې دوی سمه ليکنه د پښتو ژبې د تورو (لکه ځ، ڼ) له امله(عمل) مهمه ده.

د "ځدراڼ" قبيله : د دې قبيلي نوم په پښتو کې ځدراڼ ليکل کېږی. دا د پښتنو يوه مشهوره او نامتو قبيله ده، چې عمده استوګنځای يې د افغانستان د پکتيا، خوست او پکتيکا ولايتونه دي.

د "تني" قبيله: د دې قبيلې نوم په پښتو کې تني (د "ڼ" او "ي" تورو سره) ليکل کېږی. دغه قبيله په عمومي ډول د افغانستان د خوست ولايت په جنوب کې، استوګنه لری. د دوی ځينې مشهوری ځانګې اريوزي، مريخيل او سينکې دي.

د دغو دوو قبيلو نومونه لکه څنګه چې پورته ثبت شول، په پښتو رسم الخط کې دقيق او سم خپل ځانګړې توری (ڼ) لري. د مرکزی لهجې نورو قبيلو نومونه په لاندې ډول: ځاځي، منګل، بنوڅي، محسود، خوړياني، توري، بنګښ، افريدی، ختک دي.

غږيزه ځانګړتيا: په دې لهجه کې «ښ» د شين او «ږ» د ژين په غږ بدليږي. تر ټولو مهمه ځانګړتيا يې د غبرګو يا پيچلو غږونو اوښتل دي؛ مثلاً د "الف" (آ) غږ په "او" (اوو). په وزيرستانی بڼه کې دا تغيرات لا زيات او پيچلي دي .

قدامت: د غږيز بدلون له نظره، دا لهجه د تاريخ په اوږدو کې له نورو ډلو څخه په جغرافيايي او قبيلوي توګه د جلاوالي له امله رامنځته شوې ده. دا ښيي چې دا سيمې د پښتو د خورا پخوانيو او بېلو قبايلي کلتورونو زانګو پاتې شوې دي .

۳- ختيځه يا ننګرهاری او پيښوری لهجه (سخته پښتو): دا ډله په عامه اصطلاح کې د "پښتو" پر ځای د "پختو" په نوم يادېږي، ځکه غږونه يې سخت او تيز دي.

غږيزه ځانګړتيا: په دې لهجه کې نرم غږونه په سختو بدل شوي دي؛ «ښ» د خې (خ) په غږ او «ږ» د ګاف (ګ) په غږ تلفظ کېږي. د بېلګې په توګه، «ښه» ته «خه» او «ږيره» ته «ګيره» وايي .

جغرافيايي ويش: د افغانستان په ختيځ (ننګرهار، لغمان، کونړ، نورستان او د کابل او پروان ځينې برخې) او د خيبر پښتونخوا په شمال او ختيځو ميداني سيمو (پيښور، مردان، صوابی، چارسده، سوات او ختکو سيمو) کې ويل کېږي .

قدامت: دا لهجه له تاريخي پلوه د پښتو د يوې لويې ادبي دورې (لکه د خوشحال خان ختک او رحمان بابا د دورې) نمايندګي کوي. په پاکستان کې د يوسفزي د اغېز له امله، همدا ختيځه پښتو هلته په ميديا او پوهنتونونو کې معياري او واکمنه لهجه ګڼل کېږي . په ټوليز ډول، د کندهار او پيښور د لهجو توپير، دطبيعي ژبپوهنيزو بدلونونو، جغرافيايي واټن، او تاريخي تکامل پايله ده. د پښتو ژبې د لهجو وېش کوم ستراتژيک جبر نه ؤ، بلکې بشپړه طبيعي، کلتوري او ټولنيزه پروسه ده.

د پښتو د ليکدود د وېش تاريخي او سياسي ريښې

ادبي او تاريخي اهميت: که څه هم د پښتو کلاسيک ادب ډېر يې د ختيځې لهجې تر اثر لاندې ده. خو کندهاری لهجه

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکې په ځير و لولئ

په خپله سیمه کې د یو با نفوذه او مستند ادبي دود لرونکې ده. د "کندهارۍ لهجه" د پښتو یوه کتابي او معتبره لهجه بلل کېږي، او ډېر کتابونه پکې لیکل شوي دي.

د رسمي دریځ نشتوالی: دا مهمه ده چې وویل شي، د پښتو ژبې لپاره تر اوسه کومه رسمي او ټولمنلې معیاري لهجه نه ده ټاکل شوې. د "کندهارۍ" او "یوسفزۍ" لهجو ترمنځ سیالي په حقیقت کې د دوه بېلابېلو ادبي مرکزونو (کندهار او پېښور/ختیځ) ترمنځ د نفوذ سیالي ده، نه یو رسمي اعلان.

د پښتو د معیاري کېدو کیسه د یوې رسمي اعلامیې پر ځای، د ادبي مرکزونو د بدلون او د بېلابېلو لیکدودونو د شتون کیسه ده. په داسې حال کې چې یوسفزۍ (ختیځې) لهجې ته په تېرو وختونو کې د لیکنې او ادب په برخه کې ډېر ارزښت ورکول کېده، خو کندهارۍ (سویلي) لهجې هم تل خپل قوي ادبي دریځ ساتلی دی. اوس مهال، د پښتو ژبې د یووالي لپاره هڅې رواني دي چې د ټولو لهجو د ځانګړتیاوو په پام کې نیولو سره، یو واحد معیاري لیکدود رامنځته کړي، څکه چې د څو لیکدودونو شتون د ژبې په پرمختګ، تکنالوژۍ او زده کړه کې خنډونه رامنځته کوي .

د دې حالت تر شا اصلي عامل په دوه ټکو کې راټولېږي:

د هېوادونو او بنسټونو بېلابېلې تګلارې: د پښتو ژبې معیاري کېدل د ملي پولو او سیاستونو تر اغېز لاندې راغلي دي. په افغانستان کې په ۱۹۳۶ کال کې د شاهي فرمان له مخې پښتو د هېواد رسمي ژبه وټاکل شوه. د دې پرېکړې تر شا موخه د ملي هویت پیاوړتیا وه. د معیاري کولو مسئولیت د کابل د علومو اکاډمۍ په غاړه دئ. د دوی له خوا غوره شوې معیارۍ بڼه، چې ډېرۍ وخت ورته مرکزي پښتو ویل کېږي. دا هغه لهجه ده چې د افغانستان په دننه کې یې د پوهېدو کچه لوړه ده. په افغانستان کې، پښتو ژبه د ملي هویت په جوړولو کې یوه مهمه وسیله وه، خو بیا هم د دې چارې تطبیق تل ننګونې وې.

په پاکستان کې، دلته وضعیت توپیر لری. پښتو په فدرال کچه رسمي ژبه نه ده، خو د خیبر پښتونخوا په ولایت کې سیمه ییزه ژبه ده. پدې سیمه کې، یوسفزۍ لهجه ډېر ځله د لیکنې او ادبي معیار په توګه کارول کېږی. د پښتو اکاډمۍ پېښور دلته د ژبې په پرمختګ او معیاري کولو کې مهم رول لرې.

د ټول منلې رسمي معیار نشتوالی : که څه هم دواړو هېوادونو خپل معیارۍ ډولونه غوره کړی. دا کار د یو متحد معیار په جوړولو کې خنډ دئ. پښتو ژبه د لهجوي پلوه ډېره بډایه ده او د ختیځ او سوېل ترمنځ د تلفظ (لکه د ښ او ږ تورو تلفظ) او ځینو نورو واړه توپیرونه شته. د یوې لهجې غوره کول چې ټولو ویونکو ته د منلو وړ وي، ډېر ستونزمن کار دئ.

د کندهارۍ لهجې رول: د کندهارۍ (نرمې) لهجې ته د یو معیار په توګه کتل کېدل. د پښتو ځانګړي توري لکه ښ او ږ، چې د ژبې د هویت یوه برخه ګڼل کېږی، د کندهارۍ لهجې سره تړاو لری او د هغې په تلفظ کې روښانه دئ.

د محمدزي کورنۍ نفوذ: سرچینې ښیي چې د محمد ظاهر شاه په څېر پاچاهانو، سره له دې چې پښتانه وو، خو په شخصي او حکومتي کچه یې له پښتو ژبې سره ډېره لېوالتیا نه لرله او دوی په دربار او دولتي چارو کې زیاتره په دري/فارسي ژبه خبرې کولې . که څه هم د ظاهر شاه واکمنې د یو نرم مزاجه او د عصري کولو پلوه پاچا په توګه پېژندل کېږی، خو د دې معنی دا نه وه چې هغه یې د پښتو د یوې ځانګړې لهجې د رسمي کولو لپاره شخصي هڅه کړې وي . په حقیقت کې، د هغه په دوره کې هم په مرکز کې د پښتو پر وړاندې چلند د دې عامل شو چې ډېرۍ پښتانه ښاریان او سیاسي فعالان له خپلې ژبې سره مخه ښه وکړي.

په پایله کې، د پښتو د لهجو د معیاري کېدو بهیر له یوې خوا د ژبې د داخلي ادبي دودونو (لکه د کندهارۍ لهجې ادبي وزن) له عمله او له بلې خوا د سیاسي قدرت (لکه د محمدزي کورنۍ چې که څه هم پښتانه وو، خو په عمل کې یې د دري ژبې کارولو ته لومړیتوب ورکاوه) له اغېزې څخه بې برخې نه ؤ. دې کار د پښتو د یوې ټولمنلې معیارۍ بڼې په جوړېدو کې خنډونه رامنځته کړل.

زموږ تاریخ په خپل بستر کې دئ

دا یو مهم فلسفي او تاریخي دریځ دئ. د استعمار او نړیوالو سیاسي جوړښتونو له عمله، ډېرۍ سیمه ییز تاریخونه د پردیو ځواکونو له خوا تحریف شوی یا کم ارزښته ګڼل شوی دي. دا اندېښنه او د بومي تاریخ د سپړلو غوښتنه په ځای ده. د خپلې سیمې تاریخ د هغې په خپل بستر کې وګورو، نه د پردیو مفاهیمو تر اغېز لاندې. موږ د خپلې سیمې لرغوني افساني، کلتوري دودونه، او شفاهي ادبیات د تاریخي اسنادو په توګه وڅېړو. موږ د لرغونپوهنیزو موندنو (لکه د سوات،

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له راالیرلو مخکې په ځیر و لولۍ

هډي، یا بلخ سیمو) ته د خپلې سیمې د خلکو د تمدن په سترګه وګورو، نه د پردیو لرغونپوهانو د تفسیرونو تر سیورې لاندې. موږ د ژبې، نومونو، او ځایي دودونو له لارې د سیمې د پخوانیو اوسېدونکو هویت وپېژنو.
پښتو ژبې او سیمې بومي ریښې : د پښتو ژبې په اړه بومي نظریه دا ده چې دا ژبه د دې سیمې له لرغونو اوسېدونکو سره نږدې اړیکه لري، نه دا چې یوازې د بهرنیو یرغلګرو (لکه آریایي قومونو) له خوا راوړل شوې وي. ځینې بومي پوهان په دې باور دي چې د پښتو ځینې غږونه او ګرامري جوړښتونه د سیمې د نورو لرغونو ژبو (لکه ډارډي ژبو، یا حتی د دره سند د پخوانیو ژبو) سره نږدې والی لري، چې دا د اوږدې مودې بومي تکامل څرګندونه کوي.
د سیمه ییزو لرغونپوهنې موندنو مطالعه :د سوات، د بامیان بودايي مجسمې، او د کندهار د لرغونو کتیبو په څېر ځایونه د دې سیمې د بومي تمدن نښې دي.
د شفاهي ادبیاتو او کلتوري دودونو تحلیل :د پښتنو ترمنځ ساتل شوی لرغوني دودونه، سندرې، او متلونه اکثراً هغه تاریخي حقایق ساتي چې په رسمي تاریخي کتابونو کې نه دي ثبت شوی.
د بدیل تاریخي سرچینو لټون :د چینې، یوناني، یا هندیانو په څېر بهرنیو تاریخونو کې د دې سیمې یادونه شته، خو د دوی ترڅنګ، د سیمې د خلکو خپل لیکلي یا شفاهي تاریخونه هم مهم دي. د بېلګې په توګه، د پښتو لرغوني شاعران او د هغوی اثار کېدای شي د تاریخي پېښو په اړه نوي رڼا واچوی.
د بومي تاریخ د سیرلو غوښتنې ته درناوی لرم. د علمي پلوه، تاریخ هېڅکله یوه بې طرفه او واحد لوستنه نه ده؛ دا د کلتور، سیاست او فلسفې تر اثر لاندې دئ.

د تېر مرحلې جبر او د نوی کلتوری هویت اړتیا

پښتو الفبا اصلاحاتو ته اړتیا لری: لر او بر پښتنو د **واحد لیک دود** رامنځته کول او د ژبې د یوې ساده او منظمې قاعدې تابع کول خورا ارزښتناک او ملي اهداف دي.
په غرب کې ژبه یو لنډ قانون منده پدیده ده چې الفبې په ۲۶ حروفو کې خلاصه کېږی. څنګه کولای شو چې پښتو ژبې تورو لیکل د عامیانه پوهېدنې تابع او مطیع کړو.
د لاتین لیکدود کارول (لکه ترکیه) په اوسني افغانستان کې د پښتنو لپاره ممکن نه ئ، ځکه چې دا کار به پښتانه له خپل دیني هویت، تاریخي میراث او د سیمې له اسلامي کلتور څخه په بشپړه توګه جلا کوي. له همدې عمله، د عربي خط پر بنسټ د پښتو لیکدود ساتل او د هغې بدایه کول د عصر تر تولو منطقي ایجاب دئ.
د پښتو لیکدود باید د عربي کلتور او د سیمې له جیوپولیتیک اهمیت سره وصل پاتې شي، خو په عین وخت کې د عصر له علمي غوښتنو (سرعت، ساده ګی او ډیجیټل کېدو) سره هم عیار شي. دا هغه متوازن فورمول دئ چې پښتو ته په راتلونکې کې بقاء او ځواک وربښلی شي.
د عربي اعرابو مسئله : دعربي علایم (لکه زبر، زیر، پیش) باید استعمال شي. خو په عملي پښتو لیکدود کې، دا علایم نږدې په بشپړه توګه له منځه تللي او یوازې د ماشومانو په کتابونو او قرآني متنونو کې کارول کېږي . که چېرې موږ په لیکدود کې د عربي ژبې د إعرابو (لکه ◌َ، ◌ِ، ◌ُ) کارولای شوه، نو شاید د دغو پنځو "ی" ګانو اړتیا نه وه، خو ځکه چې دا علایم په عمومي پښتو لیکدود کې نشته، د همدې علایمو د نه استعمال له عمله، پښتو تولنه اړ شو چې د "ی" پنځه بېلابېل ډولونه (ي، ې، ی، ئ،ۍ) جوړ کړي ترڅو د کلمو ترمنځ توپیر وساتي. که چېرې عربي علایم په پراخه کچه کارول کېدل، نو شاید د دې څو "ی" ګانو اړتیا نه وه، خو د عملي استعمال له عمله، دا حروف د یوې "بصري اړتیا" له مخې رامنځته شوي دي. په پښتو کې د غږونو د خوندیتوب لپاره د نویو تورو د جوړولو پر ځای د عربي د حرکاتو او علایمو کارول یو ډېر منطقي او د کیبورډ د سپکولو لپاره غوره بدیل بریښي.
په معاصره دوره کې، معیاري پښتو د ژبې د پرمختګ، تعلیم، رسنیو او ادبیاتو له لارې په طبیعي ډول د دوو لویو لهجو (کندهاري او پېښوری) له یوځای کېدو څخه منځته راغلې ده. د معیاري پښتو لپاره اوسمهال کومه یوه ځانګړې لهجه په بشپړه توګه ضرور یا معیار ندئ، بلکې د پښتو اوسنی معیار د مختلفو لهجو یو ګډ کلتوري او ژبپوهنیز ترکیب **واحد** لیک دود دئ.
الفبا یو وسیله دهٔ، نه اصالت: د یوې ژبې اصالت د هغې په ګرامر، لغاتو، ادبیاتو، او د خلکو په کلتوري میراث کې دئ، نه د هغې په الفبا کې. نړۍ کې ډېرې ژبې شته چې د نورو ژبو له الفباو څخه کار اخلي. د الفبا بدلون یا تطابق د ژبې اصالت نه کمزوری کوی، بلکې دا د هغې د پرمختګ یوه نښه دهٔ. د عربي خط په ساتلو خپل لیکدود مدرن کړئ.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له راالیرلو مخکې په ځیر و لولئ

ژبه په ځو تورو نه ساتل کېږي، بلکي په هغي کي د علم تولید، د کاروونکو اسانتیا، او له عصري زماني سره د هغي د عیارېدو له لارې ژوندي پاتي کېږي. له عربي کلتور او اسلامي هویت سره د پښتو املاء تړل، هغه پیاوړی عامل دئ چي پښتانه یې له خپل تاریخ سره نښلولي دي.

زموږ تحریري فرهنګ په یوه غلط مسیر کي، د اروابښاد "مصطفی عمرزي" په قول: «د منفي رقابت د اړتیاوو پر اثر، تاریخي عمق په رسمي- فرهنګي او څېړنیز دستور المعل کي قرار ورکړی او اوس د رقابت په دغه بهیر کي، له اتیا کلونو ډېر کیږی چي مخکي روان یو.

د سیاسي پولو او تاریخي شالید له عمله، د پښتنو پوهانو او ادیبوهانو ترمنځ د یووالي لپاره قوي علمي هوکړه شتون لري. د برګلي په غونډه کي یو واحد لیکدود تصویب شوی دئ، او هڅي رواني دي چي د یوې رسمي اداري (لکه د پښتو ژبې اداري) له لارې دا تګلاره عملي کړي. نو دا پوښتنه د سیاست تر اغېز لاندې ده، خو علمي اراده د یووالي لپاره قوي ده. په دې اړه، د یو واحد لیکدود د جوړولو لپاره هڅي رواني دي او عملي لارې یې شتون لري.

املاء یا سمه لیکنه (orthography) : املا تر ټولو لومړنی او اساسي هدف د کلمو صحیح لیکل دئ، ترڅو په لوستل او پوهېدلو کي هېڅ ډول تېروتنه رامنځته نشي. د املا مهم اهداف : معنی رسول. د ژبي یووالی. د غږ او توري ترمنځ اړیکه. د وخت او انرژی سپما. د کلتور او تاریخ ساتنه.

ګرامر د تشریحي ژبپوهني یوه غوره او ستره څانګه ده چي د یوې ژبي ټاکلي ژبي د کلمو، جملو درغاوني او جوړښت د قاعدو سیستم تشریح او مطالعه کوي او یا د ژبي صرفي (مور فولوجیکی)، نحوي (سینتکسي) جوړښت او ساختمان ترکتني او څېړني لاندې نیسي. ژبپوهنه د علومو په لړ کي یوه نوې پوهنه ده او له یوې پیړۍ راهیسي د ژورو کتنو او څېړنو په مرسته مخ په وړاندې ځي. د شلمي پیړۍ د منحنی دورې د ژبپوهني ځانګړتیا او مهم خصوصیت دا دی چي ژبه د یوه ټاکلي جوړښت درلودونکي بولي او په دې توګه هڅه کیږي، چي ژبني علوم د نورو طبیعي علومو سره نژدې کړي. په لنډه توګه: ملا - د تورو سم یو ځای کول او لیکل دي.

ګرامر(Grammatik) په اصل کي د یوې ژبي قواعد دي چي د کلمو او جملو د سم جوړښت، ویلو او لیکلو لارښوونه کوي. ګرامر د تشریحي ژبپوهني یوه غوره او ستره څانګه ده. دا علم په کلاسیک ډول په دوو اصلی برخو وېشل کېږی: د صرف علمِ (Morphologie) او د نحوعلمِ (Syntax) .

صرف : دا برخه د کلمي له جوړښت او د هغي له بدلون (ګردان/تغییر) څخه بحث کوی. په دې برخه کي د اسم، فعل او تورو د بڼو او ریښو بدلون لوستل کېږی.

نحو : دا برخه په جمله کي د کلمو د ځای پر ځای کولو او ترکیب اصول ښیي. دا برخه کي څنګه کلمي سره یو ځای کړو ترڅو یوه معنی داره جمله (کلام) تري جوړه شي.

کوم پښتو ګرامرونه چي تر اوسه لیکل شوي په هر حال دغه ګرامرونه د لاندنیو مرامونو له پاره جوړ شویدي.

الف: لومړی ډله د پښتنو لپاره، چي د خپلي ملي ژبي ګرامر تري زده او ګرامري اصطلاحاتو سره بلدتیا پیدا کړي.

ب: دویمه ډله هغه دي چي زده کوونکي د هغو په مرسته پښتو زده کړي چي په دې کي باندنیو او کورنیو پوهانو برخه اخستې ده.

دلته باید زیاته شي چي د خارجی ختیځ پوهانو له خوا ځیني ګرامرونه او یاګرامر ډوله اثرونه اساسا د پښتو زده کړي له پاره په سیاسي او اداری لحاظ لیکل شویدي. په دې لړکي د هانري والتربیلیو او راورتی ګرامرونه د بیلګي په توګه نومولی شو.

د لاسته راغلو مدارکو او اسنادو له مخي د پښتو ژبي په ګرامر لیکنه کي د دوومېتودونو څخه کار اخیستل شویدئ:
لومړی هغه بڼه ده چي د عربي ګرامر په دود ترتیب شوی چي دغه ډول په اسلامي هیواد کي ډېر رواج موندلی دئ.
او **بله ډله** هغه چي د غربي نموني رنګ په کي غالب دئ. دې ګرامر ته مونږ غربی مېتود یا تحول موندلي.

ددغه پورتنیو میتودونو په اساس د پښتو ژبی لیکل شوي ګرامرونه چي د ختیځ پوهانو او یا پښتنو پوهانو له خوارامنځ ته شوي د یولنډ فهرست په توګه یاد ؤ.

الف: هغه اثار چي د کورنیو پوهانو له خوا رامنځ ته شوي دي یو دېرش(۳۱) چاپ شوی او څلور ناچاپه.

ب: د هغو ختیځپوهانو د ګرامري اثارو یادونه کوو چي د اتلسمي پېړیٔ را په دېخوا لیکل شوی او خپاره شویدي، مجموعاً نه (نهه) ویشت (۲۹) آثار دي. [دغه فهرست په آنلاین ډول د پوهندوی ډاکتر زرغونه رشتین زیور چي د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو د پوهنځي استاده وهٔ ؛ د پښتو ژبي ګرامرته یوه لنډه کتنه ، تر عنوان لاندې پیدا کولای شئ.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیرلو مخکي په ځیر و لولئ

د پښتو ليکني په اړه:

په دې توګه د اتيمولوژی (ريښه پېژندنی) له نظره هم د جلا ليکني په اهميت پوه شوم؛ هغه لاره چې پښتو ژبې لا تر اوسه پکې لومړی ګام هم نه دئ ايښی. نو کار مې په دې قضاوت پيل کړ چې د پښتو ژبې د رسم الخط اصلاح، د پښتو ژبې د بيارغونې د مسألې يوه خورا مهمه برخه ده. له همدې سبب مې په خپل غوښ هوډ سره د ليکني په طرز کې خپله ټوله پاملرنه لاندې مطالبو ته معطوف کړې ده.

1. عادات مې معيار (ملاک) نه دي ګرځولي. فرهنګ، په خپل ځانګړي مفهوم سره، د عامي تودې له ژبې جلا دئ؛ ځکه دويمه (د عامو خلکو ژبه) د لومړی هغې يوه کوچنی برخه ده. که موږ د ژبې د ورځنې کارول کېدو تر اغېز لاندې راشو، نو د ويونکي په اصلي پايګاه به مو پښه ايښې وي او هغه به مو د عوامو تر اغېز لاندې پامال کړې وي. هر څوک په هر کچه فرهنګ کې چې وي، "عامل" له "لامل" يا "عمل" له "امله" پرته بل ډول نه تلفظ کوی، خو دا عام عادت فرهنګ ته نشي غځېدلی او په کتابونو کې د "عامل" پر ځای "لامل" نشي ليکل کېدای.
2. د استثناوو پر ليرې کولو او د يوه عام قاعدې پر موندلو (حتی د ناګزيرو استثناوو په اړه) مې د کار د پايلې له مأنوسه يا نامأنوسه کېدو پرته له ډاره، ټينګار کړی دی. ژبه د يوې عمومي قاعدې تابع ګرځول کېدای شي او بايد وګرځول شي؛ ځکه ژبه د تلپاتې پراخېدونکي نړيوالي اړيکي يوه مهمه وسيله (ابزار) ده. له همدې عمله، د ګرامري او د ليکني د طرز د زحمت ورکوونکو (لاس نيونه) استثناوو د ليرې کولو هڅه د ټولو ژبو د استادانو ترمنځ په يو عام کوښش بدله شوې ده.
3. نښو (علايمو) ته هم د کلمو (لغاتو) په څېر مستقل حيات وربښل شوی دئ. نښې همدا نښې دي؛ دا سمه نه ده چې نښې، چې په ځانګړي ډول په پښتو ژبه کې بايد د ژبې د ښوونې د لارښوونکو علايمو په توګه وکارول شي، د کلمو په نس (ګيډه، خېټه) کې پټې کړو.
4. د هند او اروپايي ژبو سره د پښتو ژبې د همکورنۍ (همخوندي، «خوندې» يا «خوينديې» د خور جمع ده) په اړه فني استدلالات نه دئ تعقيب شوي او د بېلګې په توګه د جرمني يا انګليسي ژبې د ليکني د طرز او د مرکب جوړونې د اسلوب له مخې د الګو جوړونې په لټه کې نه يم تللی؛ ځکه پښتو ژبه خپلې ځانګړې ستونزې لري او هغه طريقې د پشتو خط لپاره د لاندې دلايلو له امله مردودې دي:

الف. د پښتو په تورو (حروف) کې د (ب، پ، ت، ث، ش، س، ف، ق، ن، ی) ترمنځ ورتهوالی (تشابه)، په ځانګړي ډول هغه مهال چې دا توري د کلمې په منځ کې نښلي (منځنی بڼه) کې راځي، په ليکلو او لوستلو کې داسې ستونزې رامنځته کوي چې په لاتيني تورو کې نشته.

ب. د غږيزو نښو (صوتي علامو) نشتوالی، د کلمو سم تلفظ ستونزمن او کله ناکله غيرممکن ګرځوي؛ دا هم له هغو مواردو څخه دی چې لاتيني ريښه لرونکي ژبې ورسره مواجه (مخامخ) نه دي.

ت. د همغږو تورو پړيماني (وفور) لکه: (ز، ذ ، ظ ، او ض) - (ت او ط) - (ث، س او ص) او دغه راز د هم شکلو تورو ډېرښت (فراواني): (ب، پ ، ت، ث) - (ج ، چ ، ح ، خ) - (د ، ذ) - (ر، ز، ژ) - (س ، ش) - (ص، ض) - (ط، ظ) - (ع، غ) - (ک، ګ)،[ځ، ز، ظ، ذ، ض] ؛ [ښ، س، ث، ص]؛ [ړ، ګ] زموږ د ژبې د ستونزو بل مورد دئ چې په لاتيني تورو کې شتون نلري.

ث. په لاتيني تورو کې د کلمو ترمنځ د فاصلې ايښودل اجباری دئ، په داسې حال کې چې په پښتو کې دا ډول نه دئ؛ له همدې عمله هم په لاسي ليکنو او هم په چاپي کتابونو کې غالباً د کلمو ترمنځ د فاصلې مراعات نه کېږی، او د پورته ذکر شوې علت له عمله د متنونو د لوستلو سختي ـ که چاپي وي او که خطي – ټولو ته روښانه ده.

د اولی برخې پای.

د اګست ۲۴کال ۲۰۲۶

انجنير شيرمحمد ساپی

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بنې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ